

Fantomska jama

ČEDO JOSIPOVIĆ

Aktivniji članovi PDS "Velebit" tradicionalno dočekuju novogodišnje blagdana u nekom teže pristupačnom planinarskom domu. Često su dokazali da i najgori vremenski uvjeti neće bitno poremetiti broj slavljenika. Pjesma, ples, gitare, izleti iz doma i mnoštvo drugih djelatnosti, garancija su nezaboravnog provoda.

Posljednjih dana 1985. godine velebitaši su krenuli raznim stazama ususret Novoj godini, kako bi je proslavili u Gojtanovu domu na Visočici. Tako je i skupina špiljara, s prilično kondicije i vremena, pošla od Malog Halana preko Svetog brda, Vaganskog vrha i Štirovca ka cilju. Vrijeme bijaše prevrtljivo, put naporan, pa se neki manje uporni članovi ekipe spustiše u ličku nizinu, tražeći lakšu varijantu pristupa. Ostali su ostali vjerni zacrtanom zadatku. Skije za hodanje po snijegu često su preduboko propadale u varljivi bijeli pokrov, dok je hladni zimski vjetar snižavao ionako već prenisku temperaturu zraka. Uoči Stare godine zahvati ih jaka mećava i neprozirna maglušтина, te izgubiše put. Nadoše neki bijedni usjek s malo kržljava grmlja i tu odlučiše dočekati jutro. Nakon ne baš ugodno provedene noći, otkriše da su spavali u neposrednoj blizini otvora jame koji je zjapio u ranojutarnjoj snježnoj idili. U odvažnoj grupi probudio se špiljarski duh. Uslijedile su bezuspješne potrage za kamenjem, nesvrhovita bacanja grudvi snijega kroz otvor i čvrsta odluka da jama pronađena na ovako zanimljivoj turi mora biti istražena... Uskoro su pronašli markacije i nakon sat vremena već su, u suho presvučeni, pjevali opuštajuće planinarske pjesmice.

Jamu registriranu na ovom pohodu često su spominjali u našem speleološkom odsjeku, ali tek u šestom mjesecu 1988. godine organiziran je izlet s namjerom da se istraži. Vođa izleta Robi doveo nas je s Visočice na dio planinarske staze između Selina i Rudine; tu smo satima šetali po padinama i vrtačama uzalud se trudeći da pronađemo bilo kakav speleološki zanimljiv objekt. U sumrak smo se utješili istraživanjem dvadesetmetarske jame pronađene u obodu velike vrtače u Rudini.

Naredne godine Damir i Ana formiraju ekipu s istim ciljem. Kiša, koja je toga vikenda nemilosrdno lila, vratila ih je već iz Divosela u Zagreb. Shvatili su da je razboritije poći u takvu akciju pri povoljnijim vremenskim prilikama.

U jesen iste godine Slaven se hvalio kako je bio na otvoru te jame tokom ture uzduž Velebita, nažalost bez opreme. Rekao je da jamu nije teško

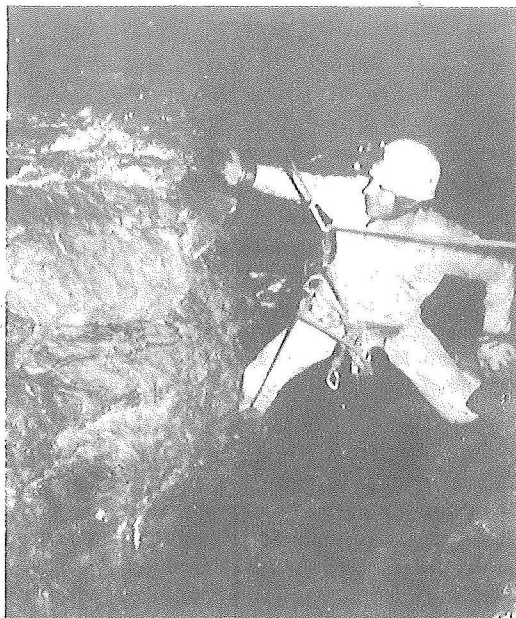
pronaći, ali da sumnja u njezinu dubinu. Ipak, smatrao je, ne treba je zaboraviti.

Napokon Ana, Damir, Edo i ja stižemo 2. lipnja 1990. godine do ulaza u jamu, koji je bio nezamjetljiv s planinarske staze Visočica-Štirovac. Otvor promjera pet-šest metara smješten je u uvali s malo žbunja podno samog vrha što ga planinari zovu Mala Visočica, a na novoj vojnoj specijalki je označen kao kota 1493 s nazivom obližnjih pašnjaka-Seline.

Hladan vjetar, udomaćen u ovim visinama, potjerao je Damira i mene da se što brže spremimo i krenemo u akciju. Spustili smo se u ulaznu dvoranu punu kršja i nakon prvog idućeg skoka dočekalo nas je neugodno suženje. Jako strujanje zraka između žive stijene i dugačkog obrušenog kamenog bloka nagoviještalo je na veći podzemni prostor s druge strane. Kao i obično kad su ovakvi prolazi u pitanju, pokušao sam Damira oprezno nagovoriti da odustanemo. Međutim, on je skinuo opremu i proklesavajući kladivom savladao suženje. Nisam imao izbora, te i ja uz prilično truda i skraćenim udisajima prođoh. To smo mjesto poslije nazvali Cucino brušenje. Uskoro je uslijedila kosina i skok koji je Damir obogatio s nekoliko devijatora - spustili smo se u Dvoranu devijatora. Tu se jama grana na dva dijela. Veliki skok s desne strane smo ostavili za drugi put, jer više nismo imali užeta. Krenuli smo na lijevo kosinom, gdje nas je uskoro zaustavila u daljnjem napredovanju nova prepreka - skok, i time je naše istraživanje za sada bilo završeno. Zaključili smo da je jama jako perspektivna i da ćemo slijedeći put doći s jačom ekipom i puno više opreme. Napokon, i ja počeh popunjavati davno pripremljeni milimetarski papir. Napravivši topografski snimak istraživanog dijela jame utvrdili smo da smo se spustili 102 m ispod površine. Jamu nismo raspremal.

Vani su nas s nestrpljenjem dočekali Ana i Edo, te smo nakon pedesetak minuta stigli u Gojtanov dom. Nakon ugodne noći uslijedilo je višesatno pješačenje ka željezničkoj stanici u Gospiću. Kiša nas je cijelim putem nemilosrdno ispirala.

Naredne srijede, na sastanku Speleološkog odsjeka, sređen nacrt istraženog dijela pojavio se na oglasnoj ploči. Pričom o perspektivnosti jame "zapalili" smo prisutne članove; uslijedile su prognoze dimenzija - i opljade ...

U dvorani devijatora

Foto: D. Lacković

Petak. Sa dva automobila pretrpana užetima stigli smo po lošoj šumskoj cesti pod Gojtanov dom. Prespavavši u domu, u subotu ujutro uputili smo se ka jami. Kasnoproletni topli sunčan dan ispratio nas je u intrigantno podzemlje. Udarne ekipe - Damir, Teo i Patak - nastavila je s postavljanjem jame. Nakon trinaestmetarskog skoka i blatnjave kosine zapucali su se u slijepi odvojak - Desni džep (-221 m). Prateća ekipa - Ana, Cuco, Dario i ja - elegantno ih je zaobišla kroz Kanal vrtložnih lonaca; jedino mjesto gdje ima sigovine i upotrebljive vode u ovoj jami. Zastali smo u maloj zasiganoj dvorani, neodlučni kojim od dva moguća skoka da napredujemo dalje. Kako je pribor za postavljanje jame bio kod udarne ekipe, Cuco je uzео užе i odlučno ga zavezao oko uglavljene zasigane glonđe iznad prve provalije. Čim se spustio uvidjeli smo da i drugi otvor vodi u isti prostor. Uskoro su se i ostali članovi ekipe našli dolje, pomalo razočarani vidjevši da nema dalje prolaza. Vrtili smo se okolo, zavirivali ispod svakog kamena i bezuspješno zavlčili u svaku pukotinu. Stigla je i druga ekipa. Već smo sve bili nacrtali i dogovorili se za izlazak, kad je (Mrcina) Damir na temelju slabog strujanja zraka, otkopavajući i probijajući se kroz kamenje, uspio pronaći prolaz u dubinu. Homerova dvorana ostala je iznad nas dok smo se spuštali između velikih kamenih blokova. Dočekala nas je Dvorana Sv. Mrcine sa svom svojom besperspek-

tivnošću. Nakon niza pokušaja Patak i Mrcina provukli su se dalje i zaključili kako postoji šansa da nakon klesanja na najužim dijelovima i ostali prođu. Ostavili smo to za naredni posjet. Idemo natrag.

Bio sam u prvoj ekipi te sam, znajući da imam vremena, odlučio da malo preispitam drugi otvor u Dvorani devijatora.

Spuštajući se kroz nerijetke kapljice osjećao sam kako se prostor širi. Sigurnosni čvor na užetu dao mi je do znanja da sam se spustio skoro pedeset metara. Znatizeljno sam visio nekoliko metara iznad dna poveće dvorane. Dalo se naslutiti da tu nije kraj priče. Pun optimizma brzo sam ispenjao tu veliku vertikalu.

U cik zore, u nedjelju, svi smo lagano bauljali prema domu. Slijedi poslijepodneвно spavanje i odlazak u Zagreb.

U petak 23. lipnja 1990. stižemo vlakom u Gospić. Kabić je došao "Škodom" iz Zagreba i taksirao do Divosela. Uslijedio je dugotrajan noćni uspon ka domu. Sutradan nas je podne zateklo u travi pored ulaza u jamu. Orni za akciju raspravljali smo o planu, savladavanju ovog sve zanimljivijeg objekta. Podijeljeni u dvije skupine odlučili smo se na usporedan rad.

Što je ostvareno?

Prva ekipa - Mrcina, Patak, Siniša i Ana - zaputila se do Dvorane Sv. Mrcine. Nakon proklesavanja i provlačenja uskim kanalom stigli su do kose dvorane promjera šezdesetak metara, ispunjene kršljem. Obilje crvenkastih kamenih blokova nadahnuli su nas da taj prostor poslije nazovemo Crvena dvorana. Uslijedio je kanal koji su zarušene glonđe pretvorile u pravi labirint. Uloživši malo više truda u orijentaciju i to su savladali te se našli na rubu ponora. Dah im je zastao od uzbuđenja. Jedva čujan odjek kamena bačenog u ovaj ambis upućivao je na to da je pred njima jako velika vertikala. Na žalost, imali su još samo jedno užе koje im je omogućilo da se spuste do pola tog skoka. Teško je zamisliti izraz lica i osjećaje koji preplavljuju duh istraživača podzemlja zatečenog u tami na pola vertikale više od četiristotine metara ispod površine. U glavi nezaustavno vibrira samo jedno kratko pitanje: Što je dalje?

Druga ekipa - Teo, Dario, Kabić, Plemač i ja - imala je cilj istražiti prošli put načeti odvojak iz Dvorane devijatora. Spustivši se u pedesetmetarski bunar, savladavamo niz manjih skokića protkanih kraćim suženjima i stižemo na rub provalije. Uvidamo da smo u stijenci jako visoke dvorane: do stropa je preko dvadeset metara, a

spuštajući se, utvrdili smo mjerenjem da do dna ima 35 metara. Uslijedio je okomit kanal koji je Teo osiguran užetom savladao otopnjavanjem. Klin, što sam ga onda zakucao u nesigurno drobljivo stijenje tog kanala, Teo je poslije izvadio prstima bez napora. Otkopavajući uruševine provlačili smo se dalje. Na kraju Teo i ja stigismo, prethodno svladavši kraći skok i ispranu kosinu obloženu oštrim stijenjem, do kraja ovoga dijela jame nazvanog Lovačka priča (-261 m).

Obje ekipe neplanski srele su se u Dvorani devijatora. Umorni, neispavani ali zadovoljni, u rano nedjeljno jutro krenuli smo put doma. Uslijedilo je kratkotrajno spavanje i povratak u "civilizaciju".

Atmosfera u Špiljarskom odsjeku postajala je sve užarenija. Odavno velebitaši nisu kao istraživači svoga speleološkog objekta bili na ovakvim dubinama.

Trinaest zaintrigiranih istraživača, preopterećenih teškim ruksacima, mililo je u petak 6. srpnja 1990. kasno noću ka Visočici. U previše rastegnutoj koloni sklonost pojedinaca da skreću s pravoga puta došla je do izražaja. Ipak, nakon obilnog obroka svi smo se opustili u relaksirajućim posteljama planinarskog doma.

Sutradan oko podne, jednosatnom šetnjom kroz rascvjetanu raskoš planinskog bilja, stižemo pred osunčani ulaz u jamu. Dijelimo poslove i stupamo u akciju. Udarana ekipa - Damir, Slaven,

Patak i Brankica, gošća iz SO PDŽ - kreću prvi s ciljem da nastave postavljanje jame. Ana, Cuco i ja smo odmah iza njih s priborom za topografsko snimanje - treba nastaviti crtanje od Dvorane Sv.Mrcine (-286 m) na niže. Treća ekipa - Kabić, Ivo, Dario, Maja i Zvonko - "turistički" se spuštaju do Dvorane Sv.Mrcine. Oni su se odmah počeli i vraćati zajedno sa Cucom koji je odustao od napornog provlačenja kroz slabo proklesan usjek. Ani i meni u izradi nacрта uskoro se pridružuje Brankica. Mučević se kroz uske prolaze između zarušenog stijena stižemo do Crvene dvorane, gdje smo mnogo vremena utrošili razvlačeći mjernu vrpću, očitavajući azimute i nagibe u ovom zanimljivom prostoru opsega preko dvije stotine metara. Između zarušenih kamenih blokova prolazim dalje. Na rubu slijedeće vertikale Brankica ostaje, a Ana i ja dolazimo u dubinu odalke jedva čujno dopiru glasovi udarne ekipe. Mokra, blatnjava užeta po kojima sam se spuštao na trzaje i prelazak klinova koji su se neopterećeni micali lijevo-desno, u meni je izazivalo osjećaj nelagode ili, bolje rečeno, umjereni strah. Napokon, svladavši ovaj sedamdesetpetmetarski skok sustigli smo Slavenu, Patka i Damira. Na dnu ovoga prostranog bunara, nazvanog Dvorana živahnih klinova, zavlačili su se u svaku školjicu i na kraju pronašli jedini perspektivni kanal gdje je potrebno otkopavati i proklesavati ne bi li se prošlo dalje za jedva osjetnom zračnom strujom.

Pogled s vrha Visočice prema ulazu u Fantomsku jamu (strelica)

Foto: D. Lacković

Pomalo istrošeni i pothlađeni zaključili smo kako ćemo ovogodišnji speleološki logor, planiran za Biokovo, svakako provesti u blizini Fantomske jame. Slijedi višesatni izlazak, malo spavanja u domu i povratak doma.

Speleološki logor u organizaciji SO PDS "Velebit" (21-29. srpnja 1990) smješten je uz izvor pitke vode u odavno nekorištenim pašnjacima (Seline) preko kojih vodi markirani put od Visočice ka Štirovcu. Opremu nužnu za istraživanje i funkcioniranje logora Slaven je prevezao autom pod Gojtanov dom, a odatle smo to skupa s našom vlastitom opremom i hranom za višednevni boravak u divljini prenijeli do logorišta. Prvu smo še večer uz nemiran plamen logorske vatre dogovarali o predstojećem radu. Cilj je nastaviti istraživanje Fantomske jame, te rekognosciranje terena omeđenog Selinama i vrhovima Čelavac (1601 m), Kozjak (1299 m) i Golić (1450 m).

Nakon obilnog doručka nedjelja je počela radno. Slaven, Siniša, i Patak odlaze oko 10 sati u Fantomsku jamu s namjerom da se probiju dalje. Četiri sata poslije krećemo Ivančica, Kabić i ja. Silazimo do Crvene dvorane, proširujući uz put mnoga suženja čekićem od 1,5 kg - tu popularnu maskotu našeg logora prozvali smo "Macan". Zadihani Siniša prođe nas s namjerom da što prije bude vani, jer se sutra u jutro mora pojaviti u svojoj firmi, a mi smo, nakon crtanja nekih sporednih kanala, izašli i stigli u logor oko 2 sata poslije ponoći. Odmarajući se uz vatru Slaven i Patak nas obavještavaju da nema nade za daljnji napredak u Fantomskoj jami zbog opasnosti od zarušavanja kanala ako bi se pokušalo prokopati kroz slabo perspektivno suženje.

Posljednji ulazak u taj kapitalni objekt izveli smo u četvrtak. Damir je odlučio da definira geološke karakteristike jame te poslije podne odlazi unutra u Aninom društvu. Malo poslije Kabić predvodi "feminističku grupu" - Maja, Jagoda i Iva, a pred večer ulazi i posljednja ekipa - Ivančica, Slaven i ja. Maja, Iva i Jagoda ostaju u Crvenoj dvorani, a mi ostali se skupljamo na dnu Dvorane živahnih klinova. Dolje je Damir još jednom potvrdio da je beznažno bilo što pokušavati u prodoru kroz opasno usitnjeno kršje. Istraživanje Fantomske jame je zaključeno.

Čekalo nas je mukotrpno raspremanje objekta. Djevojke smo poslali naprijed s malo opreme, a mi smo polako vadili klinove, razmršivali sidrišta i, rasporedivši se na što veći pravocrtni razmak, hrpa užadi postajala je sve veća. U petak ujutro gomila od preko šest stotina metara blatnjavih

"statika" našla se izvan jame. Premoreni, ali zadovoljni, nakon kraćeg doručka zavukli smo se u vreće da nadoknadimo energiju izgubljenu u neprospavanoj noći.

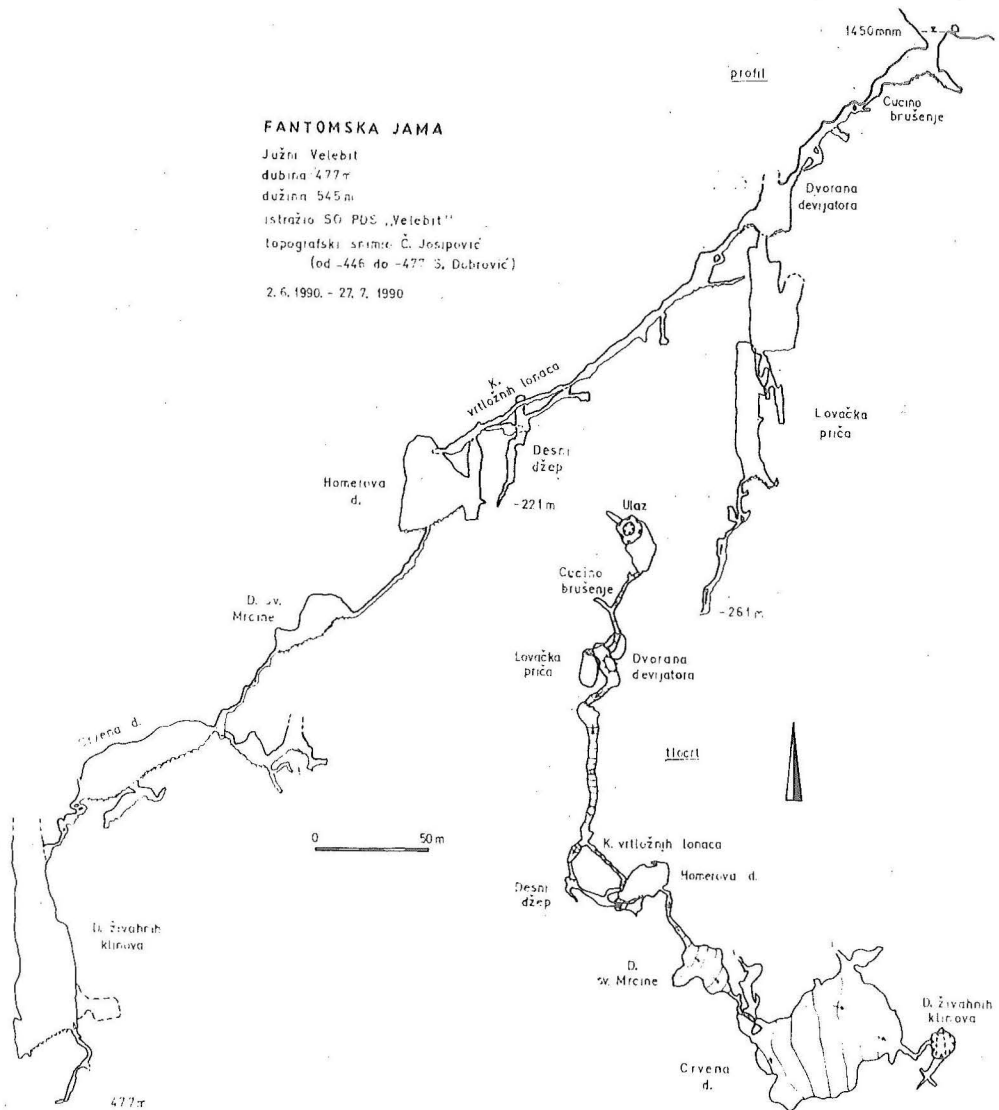
Koristim ovu priliku da napišem nekoliko riječi i o speleološkom logoru "Visočica 90". Tokom logora istraživali smo još neke jame otkrivene pretraživanjem okolnog terena:

1. Macanova jama (-163 m) smještena u padini od Selina ka udolini Jelovac. Nakon spuštanja kroz kršljive kanale dolazi se do velike dvorane odakle se pruža neobičan kanal krcat zarušenim blokovima. Samo zahvaljujući našem "Macanu" uspjeli smo dobro preispitati taj završni dio jame.
2. Jama podno Macanove (-39 m)
3. Velika mala jama (-40 m) u Čelavcu.
4. Mala velika jama (-113 m) također u Čelavcu - proklesavanjem na dnu bi se dalo probiti dalje u dubinu.

Smatramo da je logor potpuno uspio: osim već navedenih istraživanih objekata, rekognoscirani teren ulijeva nam nadu da će biti vrlo zahvalan teren za speleološka istraživanja. Dogovoreno je da na godinu organiziramo petnaestodnevni logor, a locirali bismo ga u udolini Jelovac odakle je najbliže do većeg broja pronadenih jamskih otvora. Vjerojatno najperspektivniji objekt smješten je uz jugozapadni rub stjenovitog brda Kozjaka. Iz te jame prelijeva se rijeka hladnog zraka, okolno bilje je poglelo, a ni mi nismo mogli dugo stajati uz otvor, budući da nas ljetna odjeća ni malo nije štitila od neobično jake hladnoće (P.S.: naknadno provedeno nedovršeno istraživanje potvrdilo je čudnovatu kreativnost majke prirode).

Zaključak

Fantomaska jama (-477 m) po dubini je druga u masivu Velebita, a peta u Hrvatskoj. Dvomjesečno razdoblje bilo je dostatno da uspješno provedemo istraživanje i topografsko snimanje. Svakim novim dolaskom jama je bivala dublje postavljena, tako da pri ulascima tokom speleološkog logora nismo, na žalost, upotrijebili ni jedno naknadno ponešeno užje. Ova gotovo bezvodna jama posebno je zanimljiva po rijetkim prostorima bez kršlja i urušenih kamenih blokova, te po svom, uglavnom, neprestanom kosom spuštanju. Činjenica da na ovom dijelu Velebita, do sada naoko nezanimljivom, postoji speleološki objekt tako velikih razmjera, daje nam nadu da smo tek načeli vrlo perspektivno područje.

Koristim prostor da se iskreno zahvalim članovima PD "Visočica" iz Gospića koji su nas svesrdno pomagali. U planinarskom domu na Visočici oni su nas ljubazno dočekivali i ispraćali, a kada nisu mogli doći gore kad i mi, dobivali smo ključ na povjerenje. Lijepo ih je bilo vidjeti kako udarnički grade planinarsko sklonište pored Gojtanova doma.

Još bih naveo sudionike istraživanja Fantomske jame (u zagradi je broj ulazaka u jamu):

Damir Lacković-Mrcina(5), Čedo Josipović(6), Ana Sutlović(4), Darko Cucančić-Cuco(2), Teo Barišić(2), Zoran Stipetić-Patak(4), Dario Denteš(3), Siniša Rešetar(2), Jagoda Munić(2), Mladen Plemenčić-Plemac(1), Dubravko Kavčić-Kabić(3), Slaven Dobrović(3), Iva Dobrović(2), Maja Kireta(2), Zvonko Šporčić(1), Ivančica Zovko(2) - svi iz SO PDS "Velebit", i Branka Bosner(1) iz SO PD "Željezničar".

Summary

The Phantomic pit (Fantomska jama) is by its depth of 477 m, the second pit in Velebit mountain and the fifth in Croatia. Two months have been quit enough for successfully finished exploration and survey of the pit. After each successive enter to the pit, it was equipped deeper and deeper so that the last exploration did not want any new, hardly transported rope. This, almost

waterless pit is especially interesting because of very rare spaces without crushed rocks or fallen stone-blocks and with predominantly inclined galleries, as well. The discovery of such a large pit in that, so far non-interesting part of Velebit mountain, gives hope that this part of a very perspective area has been hardly felt.

Geološka građa i postanak Fantomske jame

Prilikom posljednjeg istraživanja obavljena su i geološka opažanja i mjerenja u jami, pri čemu su izmjereni položaji slojeva, pukotina i rasjeda, te određene vrste stijena. Za mjerenje je korišten geološki kompas, a podaci su zapisivani i uctavani na fotokopiju nacрта jame.

S obzirom na geološku građu s kojom je uvjetovan postanak jame, mogu se izdvojiti tri cjeline. Prvi dio jame, sve do Desnog džepa, nastao je na kontaktu tamnosivih uslojenih vapnenaca jurske starosti koji padaju prema J,JZ, i poprečnog rasjeda koji se pruža u pravcu SSI-JJZ. Nagib kanala je uglavnom jednoličan, budući da prati postojan nagib slojnih ploha. Iznimka je kanal Lovačka priča, koji je izrazito vertikalno, siječe slojeve, a nastao je na subvertikalnoj pukotini pružanja I-Z. Od makroskopski prepoznatljivih fosilnih ostataka koji ukazuju na jursku starost sedimenata, jasno se opažaju fragmenti ljuštura školjkaša *Lithiotis* na stotom metru dubine, a mogu se naći i na površini u okolici ulaza u jamu.

Drugi dio jame pruža se u smjeru jugoistoka uzduž rasjeda koji se prvi puta susreće u Kanalu vrtložnih lonaca, a može se pratiti kao razlomljena zona sve do Crvene dvorane. Sjecište ovog rasjeda s rasjedom pružanja ISI-ZJZ, koji je izmjeren u Homerovoj dvorani, omogućilo je snažnije okršavanje tektoniziranih stijena i stvaranje ove velike dvorane. Povećana tektonska razlomljenost stijena uvjetovala je i postanak ostalih većih prostora u jami.

Treća cjelina jame započinje u Crvenoj dvorani, gdje se pojavljuje novi poprečan rasjed s nagibom prema JJ, koji je uvjetovao drugačije karakteristike ovoga najnižeg dijela jame. Za razliku od gornjih kanala, koji padaju uglavnom pod blažim kutem prateći nagib slojnih ploha, ovdje se kanal idući od Crvene dvorane prema Dvorani živahnih klinova ustrmljuje i prelazi u 80-metarsku vertikalnu razvijenu na samoj rasjednoj plohi (paraklazi).

Do okršavanja jurskih vapnenaca tokom geološke povijesti dolazilo je više puta. O proticanju većih količina vode i snažnoj eroziji govori nam danas gotovo neaktivni Kanal vrtložnih lonaca s dubinom pojedinih vrtložnih lonaca i dva metra. Snažni turbulentni vodeni tokovi mogli su nastati uslijed otapanja ledenog pokrova krajem ledenih doba, a početkom toplih međudoba (razdoblje pleistocena). Te vode su korozijom i erozijom proširivale već postojeće pukotine, rasjede i međuslojne prostore u dobro topivim čvrstim vapnencima i tako stvarale sve veće kanale i dvorane. Današnja hidrološka funkcija jame je gotovo zanemariva, što je razumljivo, budući da se ulaz u jamu nalazi na samom hrptu Velebita. Primijećene su samo vrlo male količine vode, koje poniru u pukotinski kanal Desni džep za vrijeme jačih dugotrajnih oborina.

Damir Lacković

Literatura

Tumač osnovne geološke karte za list Gospić, Beograd, 1976.

Malinar, H.: Postanak jame Puhaljke na Velebitu, Speleolog 1982-1983. Zagreb